

Rudolf Nilsen. Del 5. Hans død og ettermæle.

Av Erik Odgaard, styremedlem i EGT-historielag.

Som nevnt i del 3 og 4 foretok Rulle sammen med sine to kamerater, maleren Dagfin Hermansen og legen Magnus Holen, en reise til Frankrike og Spania på nyåret 1929. I mars måtte de avbryte sitt opphold i Spania og starte på hjemreisen da Rulle ble alvorlig syk. Det var tuberkulose eller tæring som var det mer folkelige navnet på denne uhyggelige sykdommen, som herjet spesielt hos arbeiderklassen, dvs. hos de som bodde trangt og tett på mange mennesker i små og usunne leiligheter. Sykdommen måtte ha ligget latent i lang tid. Allerede i desember 1921 hadde han vært til undersøkelse på sykehuset fordi han i lenger tid hadde slitt med et vondt kne. Legene oppdaget tuberkler i hans venstre kne og gav ham streng beskjed om å unngå fysiske anstrengelser, spise sunt inkludert mye grønnsaker, drikke mye vann og unngå kaffe. Rulle tok ikke legens råd ad notam, men fortsatte sin gamle livsførsel. Han mente selv at han var arvelig belastet for denne sykdommen.

Via Madrid, Barcelona og Marseille kom de seg med nød og neppe til Paris. Reisen var en voldsom påkjenning for Rulle, som trengte flere dagers ro i hotellseng både i Barcelona og Marseille før reisen kunne gå videre. I tillegg var Rulle og hans to kamerater nærmest blakke og hadde store utfordringer med å få finansiert reisen fra Spania.

Fra Paris fikk hans hustru Ella et telegram om at han var innlagt på sykehus og at det gikk mot slutten. Ella bestemte seg for å dra til Paris, men rakk ikke engang å starte reisen før det kom et nytt telegram fra Paris morgenen etter: «Klokken 7.45 slutt. Jeg har ingen ord. Holen.» Datoen var 23. mars 1929.

Rudolf Nilsen var ved bevissthet hele døgnet han lå på sykehuset. Han skal ha snakket mest om sin kone Ella og Sovjetsamveldet. Han var lei seg for at han ikke mer kunne reise til landet som han elsket så høyt. Det skal også ha versert et rykte i avisen «Tidens Tegn» om at han hadde meldt seg ut av NKP. Han skal ha følt bitterhet over et slikt rykte og fikk sendt en beskjed via telegraf til Norge om at så ikke var tilfelle.

Akkurat som Bjørnstjerne Bjørnson (BB) 19 år tidligere døde Rudolf Nilsen i Paris. Mens kisten med Bjørnson ble ført hjem med kong Haakons private salongvogn fra Paris til København og med panserskipet «Norge» fra København til Kristiania på den norske stats regning, var det ikke mulig å få Rulles lik med til Norge. Rulle måtte kremeres. Å få tillatelse hos franske myndigheter til å bringe asken ut av landet og til Norge var heller ikke lett. Den norske legasjonen i Paris var imidlertid behjelpelig med å ordne alle papirene for å få Nilsens aske til Norge. Asken ble lagt i et lite svartmalt jernskrin som var forsynt med den franske statens segl og som ikke måtte åpnes før asken kunne legges i innvidd jord. Skrinet som så ut som et lite pengeskrin, var igjen plassert i en håndkoffert som ble merket som diplomatgods. Det hele skal ha fortonet seg ganske grotesk da Holen etter ankomsten til Oslo tok ut «pengeskrinet» fra diplomatkofferten for å vise det fram for Rulles hustru og venner.

Minnehøytideligheten for Rudolf Nilsen 5. mai 1929.

Akkurat som BB fikk også Rudolf Nilsen en storslått minnehøytidelighet i Oslo i forbindelse med begravelen, den første i Trefoldighetskirken, den andre i Folkets hus. Begge to hadde kjempet for sosial rettferdighet – Bjørnson hadde bl.a. engasjert seg for fyrstikkarbeiderne i deres streik i 1889

inkludert to flammende taler rettet mot fabrikkeierne på massemøter i Kristiana: «Nu banker det paa ganske forsigtig – med en Fyrstikpigefinger; men næste Gang blir det med en Mands Knytt næve, og neste Gang med en Slægge.» I talene var BB ikke nådig mot fabrikkeierne og kapitalistklassen generelt. Han kritiserte «den Ring, som behersker Kristiania, den Ring som er Kapitalens, som har sine Forgreninger lige op i Regjeringen».

Dette var ord helt i samsvar med Rudolf Nilsens ånd selv om sistnevnte hadde gått et langt skritt videre i revolusjonær retning.

Akkurat som Trefoldighetskirken var fylt til randen ved BBs begravelse, var også Folkets hus' store sal under Rudolf Nilsens minnehøytidelighet fylt til trengsel av familie og venner, men først og fremst av arbeidere og deres familier. Dagen etter stod å lese i «Arbeiderbladet»: «Minnehøytideligheten i går for Rudolf Nilsen blev en uforglemmelig sørgefest, et uutslettelig minne for alle dem som var møtt frem. Et vakrere farvel kunde man ikke gitt den unge arbeiderdikter som så tidlig gikk bort fra sin hustru, sin store venneskare og sine tallrike beundrere.»

Etter åpningsmusikken i Folkets Hus leste Arnulf Øverland sitt vakre dikt «Ved Rudolf Nilsens bære» der de to første linjene viser hvor Rulle hentet næring til sitt liv, sin diktning og sine drømmer:

På stengrund sådde han sin blomstersæd

Og fortaugskanten ble et hellig sted.

Arne Paasche Aasen leste tre av Rudolf Nilsen beste og mest kjente dikt: «Nr. 13», «For lenge siden» og «Revolusjonens røst».

Akkurat som for BB fulgte det også en stor prosesjon med vogner for Rudolf Nilsen (hestekortesje for BB og bilkortesje for Rulle) og folk fra minnehøytideligheten og fram til gravplassen. Begge prosesjoner gikk opp Akersgata og videre opp Ullevålsveien. BB ble gravlagt på Vår Frelzers gravlund mens Rulles prosesjon fortsatte videre til Nordre Gravlund.

Etter minnehøytideligheten i Folkets hus var det en stor prosesjon til Nordre Gravlund, her utenfor Trefoldighetskirken i Akersgata. Bygningene i bakgrunnen lå der hvor regjeringsbygget («høyblokka») ligger i dag.

Hans kone Ella var overrasket og overveldet over at så mange hadde møtt opp for å ta del i minnestunden til hennes kjære mann. I hennes bok 50 år etter skriver hun: «En storstilet høytidelighet for en snaut 28-årig ung mann hvis eneste synlige innsats var to beskjedne diktsamlinger. (Den tredje ble utgitt først etter hans død.) Noe lignende har ikke hendt hverken før eller siden.»

Det ble gjennomført en begravelse fra kapellet på Nordre Gravlund for familien og en del av de nærmeste vennene. Presten i Lilleborg menighet forrettet og skal ha holdt en vakker tale. Selv om Rudolf Nilsen av og til hadde snakket om å melde seg ut av statskirken, hadde han aldri tatt skrittet for å gjøre det. Selv om hans forhold til kristendommen hadde forandret seg siden hans KFUM-dager, var det kanskje minnet om hans bestefar og mor som holdt ham tilbake.

Fra Vahls plass til Rudolf Nilsens plass.

I 1954 reiste Jern og Metal en stor statue for Rudolf Nilsen i parkområdet ved Vahl skole. Samtidig ville byens myndigheter omdøpe hele plassen fra Vahls plass til Rudolf Nilsens plass. Primus motor for dette var den mektige arbeiderpartimannen Rolf Hofmo kjent gjennom sine mange viktige prosjekter til gagn for Oslos befolkning, ikke minst for idretten.

Siden Elsa Hval nå var gift med prosektor (tittel for overordnet lege ved anatomisk eller patologisk institutt) Einar Hval, var Hofmo bekymret for at noen kunne drive gjøn med ekteparet Hval for dette navnebyttet. Ifølge Ella Hval oppsøkte han hende for å få hennes aksept for navnebyttet. Han sa: «Vi vil foreslå å døpe om Vahls plass til Rudolf Nilsens plass og vil gardere oss mot at noen skal forsøke å forpurre det ved å peke på det pussige, at det er dine to menn som nå bytter plass, derfor spør jeg deg direkte om du syns at dette kan gjøres.»

Som hun skriver i sin bok fra 1979: «Selvfølgelig var både min mann og jeg stolte av den ære som ble Rudolf Nilsen til del. Både den praktfulle skulpturen på Rudolf Nilsens plass og gravmælet.»

Rudolf Nilsens posisjon i vår nasjonale hukommelse i dag.

Albumet «På stengrunn» fra 1973 er et av de flotteste album som har blitt laget i Norge- i hvert fall et av de norske album som har berørt meg mest. Det skapte en renessanse og comeback for Rudolf Nilsen i 68-generasjonen.

«Men det stolteste minnesmerke er allikevel at hans dikt er like levende og elsket den dag i dag – femti år etter at de er skrevet» slik Ella Hval skriver i sin bok fra 1979.

Ytterligere 43 etter Ella skrev dette er nok ikke hans dikt like levende som den gangen i kjølvannet av albumet «På stengrunn» og mens 68-generasjonen var aktiv. Det er nok ikke så mange i dag som leser hans dikt selv, spesielt ikke blant barn og barnebarn til 68-generasjonen. Hvis de kjenner til hans dikt, tror jeg det er mest sannsynlig at de har hørt sangene fra albumet «På stengrunn.» Jeg tror ikke det er mulig i dag å overdrive hvor viktig dette albumet har vært for at mange fortsatt kjenner til og er glade i diktene til Rudolf Nilsen. Dermed lever vår største arbeiderdikter som en av våre største lyrikere uansett genre fremdeles blant oss gjennom sine dikt.

I forbindelse med de menneskeskapte klimaforandringene og dagens trussel om atomkrig hengende over oss er siste vers i «Revolusjonens røst» mer aktuelt enn noensinne:

Ja gi mig de beste blant dere, og jeg skal gi dere alt.

Ingen kan vite før seiren er min hvor meget det virkelig gjaldt.

Kan hende det gjelder å redde vår jord. De beste blant dere er kalt.

Hvordan ville Rudolf selv ha opplevd sitt korte liv? Fikk han utrettet det han hadde tenkt? Var det en mening i livet? I diktet «Bekjennelse» stiller han spørsmålet om meningen med det hele. Første vers lyder:

«Der er ingen mening med livet?

Du sier: Vi fødes og dør,

Men er det et mål for det hele,

en hensikt med alt det vi gjør?

I vers 2 og 5 svarer han selv på dette spørsmålet:

Jeg kjenner en mening med livet.

Det er at du gjør din plikt

i stort og i smått mot din klasse –

i handling tanke og dikt.

Jeg kjenner en mening med livet.

Det er i de navnløses hær

Å kjempe for arbeiderklassen

Med tanke, sang og gevær.

Rudolf Nilsen syntes kanskje at han kom til kort på dette punktet. Han var ikke anonym og syntes nok selv at han levde for bohemaktig til å være en del av «de navnløses hær». Men det er klart at hans dikt og sanger har spilt en viktig rolle for å inspirere og mobilisere arbeiderklassen til å skape et bedre og mer rettferdig samfunn, spesielt før, under og i de første tiårene etter annen verdenskrig. Derfor har Rudolf Nilsen på sin måte gitt sitt bidrag til at «vanlige folk» i Norge har fått det bedre. Mange av hans dikt er tidløse og burde kunne inspirere også i dag, både i kampen for å jevne ut de økende forskjeller i Norge, ivareta naturmangfoldet og skape et klimavennlig samfunn.

Arne Paasche Aasen ved Rudolf Nilsens gravstøtte på Nordre gravlund i 1968. På baksiden står det at minnestøtten ble reist av fagorganiserte og venner til minne om arbeiderklassens store dikter. På baksiden er teksten i 2. vers av «Bekjennelse» hugget inn. (Foto Arbeiderbladet/Arbark.)

En kort biografi om Ella Quist Nilsens videre liv og karriere.

Her er i korthet noen av de viktigste biografiske data i hennes lange og innholdsrike liv etter at hennes første ektemann døde.

- 1932 giftet hun seg med legen Einar Hval. Ekteskapet varte fram til hans død i 1956.
- Samme år ble hun headhuntet av Einar Sissener til Chat Noir der hun ble kjent i rollen som «Feriekolonigutt».
- I årene 1934-35 jobbet hun på Nationaltheatret for første gang, men det ble ingen suksess.
- De neste årene – fra 1936 til 1940 jobbet hun ved Den Nationale Scene i Bergen der hun ble fast ansatt fra 1937.
- Fra 1940 til var hun ansatt ved Nationaltheatret fram til hun nådde pensjonsalder i 1974. Her har hun bl.a. hatt mange kjente roller i Ibsens skuespill.
- Hun har spilt i mange norske filmer og utallige roller i Radioteatret i NRK.
- Hun har også vært meget aktiv i fagforeningsarbeidet til skuespillerne, noe som resulterte i formannsvervet i Norsk Skuespillerforbund i to perioder, 1951-61 og 1965-67. Her fikk hun nytte av sin bakgrunn – sin virkelighetssans, sitt sosiale engasjement og sin kampvilje fra yngre dager. Dette resulterte i kallenavnet «Ello» (LO) Hval.
- Hun har fått en rekke priser og utmerkelse, Kongens fortjenstmedalje i gull, ridder av Islands falkeorden, Ridder av St. Olavs Orden i 1973 og Norsk Kulturråds ærespris 1977. Hun ble utnevnt til æresmedlem i Norsk Skuespillerforbund i 1957.
- Ella Hval døde i 1994. Hun hadde to barn.

I et nøtteskall er det først og fremst hennes lange og fantastiske teaterkarriere som en av våre ypperste kvinnelige skuespillere hun er best husket for i dag. Det var derfor ikke mer enn rimelig at også hun skulle få en egen plass oppkalt etter seg akkurat som Rudolf Nilsen. Det skjedde i 2020. Ella Hvals plass ligger rett sør for Nordpolen skole på Sandaker. Dermed har vi igjen fått en Hvals plass i Oslo med samme uttale som den tidligere Vahls plass som mistet sitt navn til Rudolf Nilsens plass. Dermed er ringen sluttet både for Ella og Rudolf Nilsen. De har begge fått hver sin plass i området der de vokste opp.

Ella Hval i et NRK-intervju i begynnelsen av 1980-tallet – en fantastisk skuespiller og ikke minst en uforlignelig formidler av østkanthistorier fra sin oppvekst.

Ella Hvals plass våren 2022. Foto Erik Odgaard.